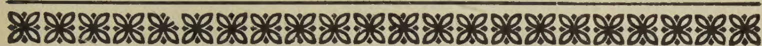
Gereformeerd Theologisch Tijdschrift.

Redactie-Adres: Prof. Dr T. HOEKSTRA te Kampen.

Aflevering 8. December 1931.

UIT DEN OVERGANGSTIJD [1])

binnen het ressort van de neder-veluwsche classis

door

Dr. G. KEIZER.

Acta [2]) Classis geholden den 13 ende 14 Aprilis binnen der Niekerck Anno 1602.

Nae anrophinge des Naems Goedes sint doer ghemeene kuerstemmen geeligeert in psidem Johannes Zuitterius, in Assessorem Wilhelmus Wirtzfeldius, in scribam Woltherus de Bruyn.

Van Harderwijck veschenen op den Classem Wilhelmus Wirtzfeldius Dinaer en Burgemeyster Jacob Voeth Olderlinck,

Hattem Johannes Sanderus Dinaer Thiman Andreess Senior,

Nieckerck Johannes Zuitterius Dinaer,

Goesen van Curler Scholty senior.

Voorthuyss Gualtherus de Bruijn dinaer, Gerrit Euertss senior.

Epe Johannes Voskuijl dinaer. Jan Schuijrman Olderlinck.

Deese vurgenoemde sint verscheenen mit behoerlicke credens breuen. Deese naevolgende sonder credens breuen en Olderlinck,

Nunspeet Hilemanny Mijlius,

[1]) Vgl. Geref. Theol. Tijdschrift 1927; bl. 468 v.v.

[2]) Vervolg op Geref. Theol. Tijdschrift, 1928, bl. 377.

Oldebroeck Johannes Stijpelius
Armel Wimarus Stijpelius
Barnefelt Reinerus Winckopius
Garder Thimannus Alberti
Doorspijck Wesselus Groeringensis
Elspeet Johannes Hesselus

Putten Petrus Kintsius den ersten dach niet erschenen, maer seind een missive ad Classem daer in hij begeert geexcusiert tsyn Ouermitz die komst van sijne broder, welck excuuss de broderen annemen woe veerne den Broeder na eenen dach stracx weder worde vertrecken.

Heerde Jacobus Schoenhouius
Oen Thomas Dinslakius
Oosterwolde Johannes Nuckius

Vth den Arnhemschen Classis is als gedeputiert erschenen Johannes Plettenburgius sonder credens en dewile het selue eertijts meer gescheet is, is hem belastet den gedeputierden suss Classes anteseggen hetselue op een ander tijt tho ponneren.

2. Sint volgens voergeleesen die Acta classis geholden laestmael tot Hattem en hetwelck daerin beslooten dat in deesen tegenwoordighe classe solde gedaen worden is volgens afgehandelt.

3. Johannes Heesius Dinaer int Oldebroeck niet geconfirmeert sinde. Sal eertzdages van de gedeputatis geexamineert en volgens van den naesten Dinaren geconfirmeert worden So sint oick sijn Testimonia voergeleesen en bequaem beuonden.

4. Wordt auermaels Tho Dijnslagio belastet dat hij sich van Johanne Voskuijl an dem alder ersten sal laten confirmeren.

5. Sal achtervolget werden den 20 articul des Sijnodi geholden tot Zutpheen Ano 96 dat die gantsche vasten doer sal die historie des lijdens Christi des Vrijdaechs geprediget wor-

den en niet op den goeden Vrijdach (so men hem noempt) alleen.

6. Dat classis aengaende de Lijckpredighen sich referiert tot den 58 articul Synotti nationalis geholden int s Graues-haeghen.

7. Dewijle grote prophanatie des Sonnendaghes gespue·t werdt doer het copen en vercopen en dat bijsonder tot Nieçkerk aldaer op Sonnendach onder de predik een groote marckt werdet geholden daer alle omliggende dorpen met allerley waer beesten en alles anders toe marckt koemen dat der Synodus daerin wolle so voel moegelick remidieren.

8. Also voermaels besloten dat de Dinaren ten platten Landen in de steden solden koemen predicken om sich beter in studijs toe exerceren werdt voer dese reyse opgestelt.

9. De Gedeputierden Classis werdt belast om te schriuen an den Gedeputierden Synodi dat de saecke Peregrini ab Hijerden affgedaen wordt alleer het naestkoemende Synodus geholden wordt.

10. Dat Deputati Classis sich sullen vervoegen tot Berne-felt bij den Scholten kerckmeijsters aldaer om mit haer tspreecken dewijle haer belieft toe hebben eenen bequämen pdicant wat sij hem Jaerlix voer onderholt willen tho leggen, Edoch dat Reijnerus Winckopius oick onderholt beholden mach.

11. Als van veele Dinaren geclaech over het vervallen soo der huysen van pastorien als oick kercken en dat bijsonder tot Armell, Heerde, Oesterwolde en Oen werdt begeert dat datselue moge van der Sijnodo dem Edl Houe angedient en oick (2) deese swaericheit geholpen werde en oick (1) de Kerckmeysters tot Rekeninghe gebracht.

12. De Burgemeijster Jacob Voeth als gecommittierde Olderlinck van Harderwijck nomine sui magistraty ad Classem versocht off niet in plaetse haers Kercken Dinaers El-

lardi Moenij een ander Dinaer totten Velt Leger konde geordineert werde ouermitz sij sinds dienstes nich wel outraden mochten, soo hebben die sampten broderen vpt affwijcken gedachtes Burgemeysters vnde Wilhelmi ,Wirtzfeldij van van pside gevraecht sijnde wth seeckere wichtige oorsaken van harer voerigen resolutien niet affwijcken konnen hoe wel sij süns anders de magistraet tot Harderwijck soo dat moegelick geweest weer hierin wollen gewilfaert hebben. Doch vp dat Dno Wilhelmo Wirtzfeldio den dijenst alleen niet te swaer valle hebben opt begeeren des classis de Dinaeren tot Armel en Nunspeet up sich genomen des weeckx en sonnendages als de noot werdt vereijschen den dienst aldaer tho helpen tho bedienen.

13. Dewile Ellardus Moenius swaricheyt heeft van sijne kosten die hij opt Velt Leeger doen mochte hebben de Dinaren beslooten dat soo veerne die staten sine kosten niet en betalen dat als dan sulx de Broederen des Classis doen willen.

14. Om mittertijt de Gemeente des heeren op der platten Landen t vergaderen sint de broederen vermaent worden het nachtmael des heeren in toe voeren daer de Dorpen also gelegen sijn dat sij bij malcander koemen konnen, sal int eene Dorp voer en dat ander nae per vices het nachtmael des heeren den persoenen so sich wth den seluen hem vervoegen wthgereijckt werden wes dat mitter tijt in elcke Dorp de Gemeente selffs groet worde dattet niet nodich en is met weer tot malcanderen te reijsen.

15. Die casus van de houwelix saecken des mans tot Elburch, daervan de Vrouwe woent tot Hattem geproponiert sijnde van Dno Winando werdt gereservaert tot den naesten Sijnodum.

16. Wimarus Stijpelius heeft predick gehadt dewelcke den Broederen temelick behaecht heeft. Edoch is vermaent worden om sich toe oeffenen en lantsam t spreecken vnde sich tho sijnde van Dno Winando werdt gereserveert tot den naesten

om sich toe oeffenen in lantsamt spreecken vnde sich tho voegen na sijner tho hoereren.

17. De Gedeputierden Classis werdt belastet tho schriuen an den kerckenraet tot Arnhem om voer Joannes Voskuijl Dinaer tot Eepe bij den Edl houe toe intercederen dat hij mach koemen tot sijn behoerlicke vnderholt.

18. Het Classis achtevolliget den 22 artici des geholden Sijnodi binnen Zutpheen Ano 96 verclaert dat Wimarus Stijpelius bij sijne gemeente tot Armel in de behuysinge van de pastori woenen sal.

19. Is den Gedeputierden om toe schriven an den Scholt tot Voorthuijsen dat sijn E de Kerckmeysteren daer tho holden wolde, dat sij haeren Dijnaer Wolthero de Bruyn de kosten de hij int reysen van kerckelicke saecken consumeert heeft wth den kercken guederen aldaer weder 't restituieren.

20. Aengaende de saecke Thom. Dinslagei Dinaer tot Oen soo hij van wegen sijn quaetz onderhoudtz aldaer een ander wech een dijenst worde annemen sal hem van Deputatis Classis niet geweigert werden sijn affgescheit 't geuen.

21. So dat noot dede in saken Thimani Alberti Dinaer tot Gerderen, sullen Deputati classis verschrivinge mit deijlen an dat presbiterium der kercke tot Arnhem om voer hem tintercederen bij den heeren Raden des Forstendoms dat hij tot sijne behoerlicke onderholt mocht koemen.

22. Den kercken Dijnaers tot Harderwijck is van classe belastet om mit Filemanno Mijlio toe gaen bij Joncker Pouwell van Arnhem dat sijn Ed bij de kerckmeysteren van Nunspeet wolde believen toe vevschaffen dat de voortaen gedachte Tilemanno de kosten int reysen van Kerckelicke saecken restitueren moegen. Item oick mit gedachte Joncker to ouerreden hoe mit die bequaemste middelen de kercke tot Nunspeet mit de pastorie behuijsinge mit timmeringhe mochte verbeetert werden.

23. Is oick Deputatis Classis belastet to schriuen ant presbiterum der kercke van Arnhem dat de wilde intercederen in der saecke Jacobi Schoonhovij Dinaer tot Heerde, dat hij tot sijne behoerlicke onderholt aldaer koemen mach.

24. Deputati Classis de gaen sullen tot Barnefelt is oick mede belastet mit den Scholt Dirck van Gheijn toe spreecken, dat hij de Kerckmeysteren tot Elspeet verwillige dat sij Johannes Hessels pdicamt daer selffs de Iseren koe nae older gewoente bestellen, gelijckfals oick sijn behuijsinge repariren. Item sijn gedaene kosten int Reysen van kerckelicke saecken weder gerestitueert werde.

25. Sint mit gemeene kuerstemmen wth deesen classi genominert toe reijsen op den naesten Sijnodum tot Nimweghen Winandus Johannis pdicant tot der Elburch, Petrus Kintsius pdicant tot Putten, en Tilemannus Mijlius pdicant tot Nunspeet, ende dns Anthonius Thisius senior tot Harderwijck.

26. Op ten naesten Classem Arnhemiensem is oick met gemeene, kuerstemmen genomineert toe reijsen Ellardus Moenius.

27. In Locum Pebri Kintsij affgegaende gedeputiert is weder mit gemeene kuerstemmen geeligeert Ellardy Moenius ende bleift noch Deputaty dit Jaer Johannes Zuitterius.

28. Vinden de Broederen Classis stichtelick dat nu voordtan ter plaetsen daer classis geholden sall worden, de minister Loci dat initium beginne met de predicatie des eersten morgens dewijle Dinaren wth den naesten plaetsen vergaderen, maer des anderen morgens in de gehele vergaderinge eener ex nouitijs de daer toe in voerige classe genomineert is, Het welke in tho koemende classe verrichten sal Johannes Heesius Dinaer int Olde Broeck textu electitio.

29. De plaetse des naesten Classis des thokoemenden Jaers sall weesen Barnefelt, de tijt der wth schriuinge sal staen bij de gedeputierden classis.

30. Censura morum ghescheet sijnde sindt de Broederen in vrede Lieffde ende eendracht van malckanderen ghescheijden.

Joh. Züitterius praeses.
Wilhelmus Wirtzfeldius assessor.
Gualtheriis de Bruijn Scriba Classis.

Acta Classis der Neder Veluschen quartiers gehouden in Barnevelt den 5 ende 6 Aprilis Ao 1603.

I. Na aenroepinghe des Naems Godes so sijn mit gemener cuerstemmen vercoren in Praesidem D. Winandus Johannis: in Assessorem D. Petrus Kintzius, in scribam Ellardus Moenius.

II. Sin op desen Classe verschenen dese navolgende Dienaren Godlickes Worts ende Ouderlinghen der Gemeynte Christi, als van Harderwijck Ellardus Moenius predicant, ende Wolterus van Woltingen Ouderling. Van der Elburch D. Winandus Johannis predicant ende Lambert Feyt senior. Van Hattem D. Johannes Zawderi predicant, ende Pieter Gerritsen ouderling. Van Niukerck D. Johannes Zuitterio predicant, ende Elbert Beertsen Ouderling. Van Eep D. Johannes Voskuijl minister, ende also sijn ouderling hem absenteerden om reden die den classi niet suffisant en waren, is voor dese reyse sulckx voor geexcuseert gehouden, doch dat sulckx niet weder en geschiede. Van Voorthusen D. Wolterus de Bruijn minister ende Elbert Rijckxs ouderling, die welcke mit consent des classis (: sonder sulckx in consequente getrocken te worden) den eersten dach na huijs gereijst. Van Putten Petrus Kintzius predicanten, Van Oldebroeck D. Johannes Heesius, Van Elspeet D. Johannes Hessels. Van Heerde D. Jacobus Schoonhovius. Van Oosterwolde D. Johannes Nuckius, van Gerderen Timanus Alberti. Van Nunspeet D. Tilmannus Mijlius, van Doorspijck D. Wesselus Groningensis, Van Oen Thomas Dinslakius. Van

Armel Wimaris Stijpelius, Van Barnevelt D. Reijnerus Wijncopius. Is oock mit genoechsame credentie wt den classe van Arnhem verschenen op desen classe D. Petrus Sounius minister in Eede.

III. Sin oock die credensbrieven voorgelesen ende al te samé in elibita forma te wesen bevonden.

IV. Also een supplicatie den Classi ter handen gestelt worde van D. Everhardo Johannis gewesene schoolmeyster tot Barnevelt waerin hij sijnen drovighen staedt vertoonde versoeckende van den Classe dat haer E wilde gelieven voor hem bij den Junckeren ende Scholtesen te deser plaetss te intercederen, op dat hij in sijn dotatie, ende volgens dien in sijn stipendio mochte continueert worden. So ist dat den Classis resolveert heeft dat wt midden haer E vergaderinghe D. Johannes Zuitterus. D. Wolterus de Bruijn, ende D. Petrus Sonnius haer souden vervoeghen bij die Junckeren ende Scholtesen voorgk. om sulckx te attenteren ende indien haer E niet en soude eenich voorschriven instellen aen den Eerz. Magisstraedt van Harderw. ende Juncker Paul van Arnhem dat haer E. gelieven wilde Everhardo voorgh die goede handt te bieden op den aanstaenden Lantdach, dat hij mit een stipendido wt die Geestlicke goederen mochte versien worden, opdat hij door desperaetheijt ende gebreck van Onderhoudt niet en verghae.

V. Sint volgens acta praecestentis Classis herlesen, ende dat daerin noch te verrichten was is affgehandelt worden ende D. Thomâ Dinsxlagie opgeleyt hem mit den eersten van D. Vosskulio in ministerio te laten confirmeren oock dat die gene die in de vasten die Historie des Lidens Crhisti predicken, sulckx doen niet alleen op den goeden Vridach, maer alle Vridach door de vasten. Oock dat die Dienaers in Voorthuijsen, Heerde, Barnevelt, Garderen etc trachten dat die Lijck predicken affgeschaft worden een ijegelick in sijn plaetse. Als oock aan den Sijnodum te refreren die zaeck van

Barnevelt aengaende dat ee bequaem Dienaer daer mochte coemen, also doch Wijncopius mochte eerlick onderholt behouden, ende wat volgens d' acte des Sijnodi gehouden toe Nim meghen van Deputatis classis daerin gedaen, ende wat hen daer over van den Junckeren wedervaren is: Daerbeneven te resumeren in Sijnodo den 11 artikel Sijnodo Neomagensis van het restauriren der Pastooren behuijsinghen ende Kercken, voornamelick tot Armel, Heerde, Oosterwolde ende Oen. Ende dat D. Tijmanno Alberti als noch van Deputatis Classis worde mede gedeilt voorschrievinghe aen het Praesbyterio van Arnhem om voor hem te intercederen bij het Ed Hoff dat hij tot sijne behoerlicke onderholt mochte coemen.

VI. Also Deputatis Classis arnhemiensis in sijn instructie hadde om te vernhemen ho die zaak mit Pregrino de Hierde sich hebben mochte, ende bevonden sijnde dat hij noch is ende blieff die ghene als voren, oordeelt den classis dat dese zaeck nochmaels ad Sijnodum worden gerefereert.

VII. Is oock raetsaem gevonden dat die acta Nat. Sij: noch singulis vicibus legane — in classicis conventiby.

VIII. Nadien den Classi ter handen gestelt worde een missive van den E. Magistraedt der stadt Harderwijck waerin van den Classe versocht worde, dat het haer E wilde gelieven op plaets hares E Kerckendienaers Ellardi Moenij een psoon te deputeren (: indien nodich) het Veltlegher Sijner Extie mocht volgen wt reden, dat die L Godt D. Wirtzfeldu tot hem wt desen leven geroepe heeft, ende haer E also Ellardi dienst niet en soude conné derven als nu alleen sijnde. So is het dat den Classes alles rijppelick overwoghen hebbende, den E Magist van Haderw. in haer E. versoeck heeft gewilvaert, op dese conditie, dat indien die kercke van Harderw. daerentusschen niet versien en wort mit eene andere Dienaer, dat alsdan Ellardi sal verschoont worden anders niet. Daerom dan op die selvighe conditie D. Wimarus Stijpelius mit gemene cuerstemme eligeert is, ende hij oock sulckx in de

vrese des Heeren heeft aengenome, welverstaende op die conditie als het Ellardy Moenius heeft aengenome volgens den 13 artikel classis Nioclesiana.

VIIII. Also daer questie viel van den 4 artikel des Nat. Sijnodi over die forme der beroepinghe der Dienaere, als namelick of die kercke gehouden sij voor ende aleer sij beroepinghe op een Dienaer des G woorts doe, den E. Magistraedt daer over te begroeten ; dan om te achtervolghen die trappen Nationalis Sijnodi, dat namelick bij de Kercke staedt die beroepinghe, examinatie, ende dan te doen die Ooverheyt die presentatie, om die approbatie te becoeme blieve bij die Nat. Sijnodi.

X. Vint die Classies raetsaem dat die Dienaere des Woorts, die gene die ongehoudt sijnde, haer tot die Tafel des Heere willen begeven sulle vermané dat sij wel toesien datse haer aen niemant verhouwelicken buijten die Gemeynte, ten sij dan een sodanighe die de Religie toestemmende ende van eene vromme politischen wandel sijn : ende dat het wel raetsaem ware dat sij eer het houwelick gesloten worde sulckx souden Toennarigen ee Dienaer des Woorts ouderling Gemeijnte Sti.

XI. Alsome vint dat veele ouders niet en houden hare beloften gedaen bij den Doop van het optrecken harer kijnderen wert sulckes ad Sijnodu gerefereert om (: so nodich) sulckx ad Sijnodu Nat. te brenghen.

XII. Also bevonden wort dat voor eenighe tijden van het E Hoff ee Placcaat is wtgeghaen, waer door inhibeert wort dat hem niemant vervordere onder die predicatie op die Kerckhoven, ende omtrent die selvighe te gaen, te staen, ende eenick ander tumultien te conciteren ; ock ghee Gansen te trecken noch schuttebieren te drincken, ende bevonden dat daerin noch groot gebreck bevonden wort is raetsaem gevonden, dat sulckes den Sijnodo worde verwittighet, opdat het Placcaet mochte ter executie gestelt worden.

XIII. Hebben D. Reynerus Wincopius en D. J. Heesius die predicatien gedaen, ende dat den broedere daer in te vbtere doch te is hen luijden aengedient.

XIIII. Sijn mit gemeijner stemmen te reijsen op den synodu van Harderw. Vercoren wt die kerke van Hard. Ell. Moenius ende ee Ouderling wt die kercke van der Elburch,

XV. Is op plaets D. J. Zuitterij in Deputatu Classis deputeert worden D. Winandus Johannis, ende blieft noch voor dit Jaer Ell Moenius.

XVI. Ad Classe Arnhemiensen is te gaen gedeputeert D. J. Vosskuijl.

XVII. Die plaets des toecomstighen Classis is genomineert Heerde, ende sal minister loci die contion doen textu electitio.

XVIII. Deputatis Classis arnhemiensis bedanckt sijnde van Sijn E. bijwoeninghe ende goede advijs, ende censura moru gehouden sijn de broederen in vrede ende eenicheyt gescheijden, nadien die E Godt voor sijn genade bedanckt was dese vergaderinghe bewesen.

Winandus Johannis praeses.
Petrus Kinsius assessor.
Ellardus Moenius scriba.

NICOLAAS DE LA PLANCQUE

Predikant te Kampen 1619—1634,

door

E. D. J. DE JONH Jr. te Kampen.

Het jaar 1580 was voor de Gereformeerde Kerk van Kampen van groote beteekenis. In dit jaar toch was deze jeugdige gemeente ontheven van den druk ; zij was in 't bezit gekomen van de voornaamste kerken der stad ; zij had al dadelijk drie predikanten, die haar leidden en voorgingen. En nu, van banden vrij, kon zij door de goede hand haars Gods over haar ongestoord haar godsdienstoefeningen houden en naar hartelust de psalmen van Datheen doen weergalmen onder de eeuwenoude gewelven van de machtige, historische en schoone kerkgebouwen, die te harer beschikking waren gesteld.

Die drie predikanten, van wie ik sprak, waren *Caspar Holstech, Sander Dircks* en *Johannes Bernerus*. Hoe treurig het met den eersten van deze drie is afgeloopen heb ik vroeger in de „Bazuin" van 13 December 1929 medegedeeld.

Vooral in den eersten tijd van het bestaan van deze kerk had er een sterke wisseling van predikanten plaats, het was een komen en gaan, zoodat er in de eerste twintig jaren, in de jaren dus, die aan de XVIIe eeuw voorafgingen, niet minder dan tien predikanten hier hun intrede deden.

Onder dezen waren enkele Godgeleerden, die een zekere beroemdheid gekregen hebben ; ik noem slechts *Willem Baudartius*, die hier van 1594 tot 1596 de gemeente diende en die naderhand een werkzaam aandeel gehad heeft in de Bijbelvertaling. Verder *Jean de la Motte* of *Lamotius*, een uitgeweken Fransche hugenoot, die van 1595 tot 1604 dienaar

des Woords van de Kamper gemeente was en die bekend is uit de geschiedenis van de terechtstelling van Johan van Oldenbarnevelt, daar hij met nog twee andere predikanten aangewezen was om dien ongelukkigen staatsman in den laatsten nacht van zijn leven bij te staan en te troosten. Ook was hem de weemoedige taak opgelegd om op het schavot een gebed uit te spreken vóór de noodlottige slag viel.

Vredig en vrijwel ongestoord kon de gemeente van Kampen vijf en dertig jaar lang haar leven voortzetten, toen zij hevig verontrust werd door de Remonstrantsche twisten en in heftige beroering gebracht door de ontrouw van eenigen harer predikanten.

In 1619 was deze storm gestild en de *doleerende* of *kruiskerk*, die zich inmiddels had geinstitueerd, was getreden in de rechten, die de Gereformeerde Kerk te dezer stede bezeten had, en de deuren van de kerkgebouwen zag zij weer voor zich geopend. Zij kon nu overgaan tot het beroepen van nieuwe predikanten, want de anderen waren wegens hun Remonstrantsche leeringen afgezet.

In den loop van dit jaar verbonden zich als dienaren des Woords aan de herleefde gemeente eerst *Petrus Plancius* (niet te verwarren met den predikant en wiskundige, zijn bekenden naamgenoot te Amsterdam) ; daarna *Wilhelmus Stephani,* die hier reeds vroeger den herdersstaf over de gemeente had gevoerd, maar die in 1616 de stad had verlaten, omdat hij zich niet onderwerpen wilde aan het verbod om de godsdienstgeschillen op den kansel te brengen.

Men kreeg nu ook van den magistraat verlof om een derden predikant te beroepen, en daarvoor viel de keus op Ds. *Nicolaas de la Plancque,* die in het begin van Juli 1619 hier zijn intrede deed, en over wien ik eenige bijzonderheden, voorzoover ik die heb kunnen opsporen, wensch mede te deelen.

Nicolaas de la Plancque, welke naam ook geschreven wordt la Planche, de la Plance, van Plancken, le Planc en op nog andere wijzen — men nam het in die dagen zoo nauw niet met

de spelling van eigennamen — werd in 1589 te *Keulen* geboren.

In deze stad was een vluchtelingenkerk, die het toevluchtsoord was van vele Nederlandsche uitgewekenen, die zich in 1568 en volgende jaren daarheen begeven hadden. Vele Noord- en Zuidnederlandsche kooplieden hielden zich op in het handeldrijvende Keulen en er bestonden hier zelfs twee kerken, een voor de Hollandsch sprekende uitgewekenen uit de Noordelijke provinciën en een voor de Fransch sprekenden uit het Waalsche gebied.

Al spoedig echter, namelijk omstreeks 1571, kwam deze vluchtelingenkerk in de verdrukking, de Gereformeerden moesten zich schuil houden en de naam, dien zoovele kerken op zichzelf moesten toepassen, werd ook door deze Keulsche gemeente aangenomen, zij noemde zich voortaan *Kerk onder het Kruis*.

De ouders van Nicolaas, van wie overigens niets bekend schijnt te zijn, maar die tot het Waalsche deel van de Keulsche Kruiskerk behoorden, zonden hun zoon in 't begin van het jaar 1609 naar de universiteit van *Saumur* om theologie te gaan studeeren. Na zeven maanden ijverig gewerkt te hebben verwisselde hij deze universiteit met die van *Sedan* en ontving bij zijn vertrek een loffelijk getuigschrift van twee hoogleeraren in de Godgeleerdheid aan de hoogeschool van Saumur, gedagteekend 26 December 1609.

Te Sedan studeerde hij bijna drie jaren ; hij verliet die universiteit met een testimonium van *Prof. D. Tilenus*, gedagteekend 21 October 1612 en een getuigschrift van de Fransche predikanten gedagteekend 22 October, vermeldende zijn goed gedrag en zijn betoonde vlijt.

Van Sedan ging hij naar *Leiden*, waar hij 14 December 1612 als student werd ingeschreven. Hier vertoefde hij slechts kort want den 19 April 1613 werd hij door de Hervormde Fransche kerken, toen te Kampen in synode vergaderd, na een loffelijk proponentexamen toegelaten tot het ambt van

dienaar des Woords. Hij had nu dus zijn doel bereikt en was beroepbaar in de Gereformeerde Kerken.

Nog in ditzelfde jaar, namelijk den 26 Augustus 1613, werd hij beroepen door de kruisgemeente van zijn vaderstad *Keulen*, waar hij dan ook al spoedig zijn herderlijke loopbaan begon. Zijn arbeid aldaar werd tijdelijk onderbroken door een verblijf in *Utrecht*, waar wij hem in 1618 aantreffen. Prins Maurits had daar de wet verzet, de waardgelders afgedankt en de Buurkerk aan de Contraremonstranten afgestaan. Gelijk op vele andere plaatsen hadden dezen gebrek aan leeraars en moesten zij trachten predikanten van elders ter leen te krijgen. Dit geschiedde ook met Nicolaas de la Plancque, die tijdelijk zijn Keulsche gemeente verliet, haar aan de hoede van zijn ambtsbroeder *Johannes de Mourcourt* overgevende. Zoo heeft hij dan gedurende korten tijd tegelijk met den Amsterdamschen predikant *Rudolphus Petri* (1585—1649) en anderen als leenpredikant de Utrechtsche gemeente gediend. Terwijl hij in de hoofdstad van het Sticht werkzaam was, kreeg hij — in September 1618 — een beroep van de kerk van Tiel, maar geen vrijheid vindende om zijn Keulsche Kruisgemeente met de kerk van het Geldersche stadje te verwisselen, bedankte hij voor dit beroep.

Nadat de la Plancque zijn werk in de Bisschopsstad had voleindigd keerde hij naar Keulen terug. Nog een korten tijd werkte hij hier samen met zijn ambtgenoot Johannes de Mourcourt, maar de vervolgingen namen toe in zulk een mate, dat hij zijn leven niet meer zeker was. Hij besloot dan ook zijn arbeid in Keulen neer te leggen en zich naar Nederland te begeven en wel naar Amsterdam, waar hij zich korten tijd als ambteloos burger ophield.

Hoezeer de la Plancque in Keulen werd gewaardeerd blijkt wel uit het getuigenis, dat hem den 2en Februari 1619 bij zijn vertrek uit deze stad door de opzieners van die gemeente en door zijn ambtgenoot werd meegegeven, een stuk dat overvloeit van lofspraken op den „eerwaardigen, Godzaligen, welgeleerden Ds. Nicolaas de la Plancque". Met alle getrou-

wigheid en eenvoudigheid — zoo verklaart dit getuigenis — met zonderlingen ijver en standvastigheid, met groote voorzichtigheid en bescheidenheid heeft hij zijn ambt waargenomen. Als een oprechte kerkendienaar heeft hij de kudde Christi geweid door onvervalschte, welgegronde, stichtelijke leere des Goddelijken Woords, aanhoudende tijdelijk en ontijdelijk in vermaning en bestraffing. Hij wordt geroemd als vlijtig in de bediening der heilige sacramenten, kloek in raad en daad, onverdrietig in vertroostende aanspraak der nooddruftigen. Vooral wordt geprezen zijn voorlichten van de hem toevertrouwde gemeente in een christelijken en Godzaligen wandel en het zichzelven tot een voorbeeld stellen beide in geloof en liefde tot klaarblijkelijke vrucht en stichting dezer gemeente.

Voorts wordt in dit stuk vermeld, dat hij ter oorzake van de vijandschap der wederpartijders zonder groot gevaar voor zijn persoon en ook voor de gemeente niet langer onder de broeders kon in- en uitgaan, weshalve zij het na rijpe overweging en met eenparige stemmen raadzaam geacht hadden hem noodgedrongen van zijn dienst te ontslaan. Het is voorts hun begeerte dat alle broeders en met name zij, die zijn dienst zouden wenschen te gebruiken, hun medebroeder voornoemd, Ds. Nicolaas de la Plancque, naar waarde zullen erkennen, aanzien, eeren en achten.

Dit in voortreffelijk Nederlandsch gestelde getuigenis — wel een bewijs van het overwegend Nederlandsche element in deze Keulsche gemeente — wordt besloten met de volgende treffende woorden, die ik letterlijk aanhaal :

„Bidden den goeden Godt. dat hij dezen synen getrouwen Dienaer staeghs achtervolge met synen H. Geest, die hem langhs soo meer verstercke en bequaemer maecke tot Synen dienst : En dat hij daeglijcks meer arbeyders in sijnen Oogst wtsende, opdat door haren arbeyt het Rycke Syns Soons vervult werde, en 't Rycke des Satans van dagh tot dagh afneme en to ondergae. Amen".

Het duurde niet lang of Ds. de la Plancque kreeg een beroep van de Gereformeerde Kerk te *Kampen*, de stad waar hij zes jaar te voren tot proponent was bevorderd, en waar men misschien nog de heugenis had bewaard van zijn toen op zoo loffelijke wijs afgelegd proponentsexamen. Hoe dit zij, den 13en Juni 1619 werd hij er beroepen, het beroep werd door hem aangenomen en in 't begin van Juli d.a.v. hield hij zijn intree-predicatie.

Zoo vestigde hij zich dan in de IJsselstad, waar hem ter woon werd aangewezen een huis, staande in den hoek bij de Bovenkerk. Het was de z.g. *weme*, d.w.z. het huis, dat vroeger bewoond werd door den pastoor van die kerk, dat bij de alteratie van 1580 was gesaeculariseerd, en dat nu tot woning van een van de predikanten werd gebruikt. Later is hij gaan wonen in een huis staande achter het klooster van de Cellezusters aan den Broederweg, althans den 19 Juli 1627 stonden Schepenen en Raad hem daar een hof af tegen een erfpacht van zes carolusgulden per jaar en den 23 Juni 1629 verkochten zij hem op zijn aanhouden dit huis en erf. De stadswoning bij de Bovenkerk werd, nadat de la Plancque haar verlaten had, betrokken door zijn ambtgnoot Ds. Stephani. Omdat de la Plancque nu geen vrije woning meer had, waarop hij krachtens de voorwaarden van zijn beroep aanspraak had, werd hem nu jaarlijks 112 carolusgulden toegestaan als vergoeding van huishuur. Overigens bedroeg het traktement van de predikanten 600 carolusgulden en een last turf, terwijl in 1629 werd bepaald, dat zij een jaarlijksche toelage zouden krijgen van acht carolusgulden voor schrijfbehoeften als papier, pennen, inkt enz.

Het gebeurde in dezen tijd nog al eens, dat er aanmerking te maken was op het gedrag van predikanten, zoo zelfs dat Ridderschap en Steden er zich mee moesten bemoeien. Zoo riepen dezen in 1635 afgevaardigden van de provinciale Synode van Overijssel en van de classis Deventer op tot een vergadering en deelden hun mede, dat men vernomen had dat eenige predikanten met name in Twenthe als te Oldenzaal,

Delden en Rijssen van zeer ergerlijk levensgedrag waren. Aan de afgevaardigden werd daarom verzocht hiertegen maatregelen te nemen, anders zouden Ridderschap en Steden er zelf in voorzien.

Hoe gunstig stak daarbij af het gedrag van Nicolaas de la Plancque, die zich onderscheidde als een ernstig en waardig dienaar des Woords. En niet alleen binnen de stad Kampen, maar ook daar buiten had zijn naam een goeden klank. Dit bleek ten duidelijkste in het jaar 1631 toen hij een beroep ontving van de Christelijke Gereformeerde gemeente te 's Gravenhage. En zoozeer werd hij daar begeerd, dat den 20 December van dat jaar niet minder dan vier gedeputeerden van die kerk in weerwil van de lange reis — en dat in den winter! — over land naar Kampen kwamen om Ds. de la Plancque den beroepsbrief ter hand te stellen en hem dringend te verzoeken het beroep aan te nemen.

Maar hierbij bleef het niet.

Ter zelfder tijd kwam er een schrijven van schout, burgemeesteren, schepenen en regeerders van 's Gravenhage aan de „edele, erentfeste, wijze, voorzienige en zeer discrete heeren", den magistraat van Kampen, meldende dat de kerkeraad van den Haag gaarne den persoon van Nicolaas de la Plancque zou beroepen en daarvoor de goedkeuring van den magistraat dier stad inriep. Na zich te hebben laten inlichten over de goede gaven en bekwaamheid van voornoemden de la Plancque, waarvan door Gods genade zeer goede vruchten waren te wachten, hadden de heeren van den magistraat van den Haag goedgevonden genoemden de la Plancque te beroepen. Zij wendden zich daarom tot de heeren van den magistraat van Kampen met het verzoek hun goedkeuring aan dit beroep te hechten en hem van zijn dienst te ontslaan. Daardoor zou aan hen en aan de gemeente een groote dienst bewezen worden, dien zij ten allen tijde bereid waren naar vermogen te vergelden. De brief eindigt met den magistraat van Kampen den almogenden God in genade aan te bevelen.

Nog andere autoriteiten mengden zich in deze zaak: de

Staten van Holland, zelfs Prins Frederik Hendrik schreven er over aan den Kamper kerkeraad.

Dan, alle pogingen, die men aanwendde, hoe eervol en verleidelijk zij ook waren, konden de la Plancque niet bewegen om de roeping naar 's Gravenhage aan te nemen ; hij was met zulke hechte banden aan zijn Kamper gemeente verbonden, dat hij de groote voordeelen, die aan een predikantsplaats in den Haag verbonden waren, niet achtte en voor het beroep bedankte.

Nu hij dit offer gebracht had aan zijn gemeente achtte hij het oogenblik gunstig om wederkeerig een gunstbewijs te vragen voor zichzelven of liever voor zijn vrouw. De predikantsweduwen in Kampen kregen geen pensioen en nu maakte hij zich bezorgd over het lot van zijn vrouw als hij vóór haar mocht komen te overlijden. Daarom verzocht hij aan Schepenen en Raad dat aan zijn vrouw, als zij weduwe mocht worden, een pensioen zou worden verleend.

Hierop werd gunstig beschikt en het is treffend te lezen op welke gronden dit besluit genomen werd. Ds. de la Plancque — zoo lieten de regeerders van Kampen zich uit — had zich in zake het beroep naar den Haag zeer christelijk gedragen ; de christelijke gemeente alhier bleek hem zeer lief en aangenaam te zijn ; steeds had hij zich als een Godzalig en getrouw dienaar des Goddelijken Woords gedragen. Daarom besloten Burgemeesteren, Schepenen en Raad uit deze en andere overwegingen en in de hoop dat Z. Eerw. in zijn christelijken ijver zou volharden om uit bijzondere gunst aan Z. Eerws. huisvrouw indien Z. Eerw. vóór haar mocht komen te overlijden („dat Godt de Heere genadichlyck wil verhoeden en beide lange te zamen tot zaligheyd in den leve wil conserveren en erholen") een jaarlijksch traktement van 200 carolusgulden en dan nog 50 carolusgulden voor huishuur toe te staan. Wel te verstaan zoolang zij niet van staat verandere en zij op haar weduwenstoel blijft zitten. Mits dat niemand hieruit eenige consequentie mag trekken voorzoover anderen betreft.

Terwijl de la Plancque in Kampen woonde voerde hij briefwisseling met den bekenden contra-remonstrantschen *Jacobus Trigland* (1583—1654), den lateren Leidschen hoogleeraar, die toen echter nog predikant te Amsterdam was. Ook stond daar als dienaar des Woords *Johannes de Mourcourt* zijn vriend en ambtgenoot in de kruiskerk te Keulen. Was het door den invloed van deze beide ambtsbroeders en geestverwanten dat de la Plancque ook in Amsterdam beroepen werd? Dit zal wel moeilijk uit te maken zijn, maar zooveel is zeker, dat den 1 Juli 1632 dit vereerende beroep op hem uitgebracht werd. En het is een nieuw bewijs van zijn gerechtheid aan de gemeente van Kampen, dat hij ook voor deze roeping bedankte.

In deze dagen had de magistraat van Kampen een open oog voor de verdreven predikanten uit Hessen en de Palts, uit de Gulik- en Bergsche landen en van elders en toonde dit door hen herhaaldelijk te ondersteunen. Ook tot anderen, niet-predikanten, strekte zich zijn bemoeienis uit: een voornaam Spanjaard, die van het pausdom tot de Gereformeerde religie bekeerd was, een edelman uit Moravië, een verdreven rechter uit Glatz ontvingen een toelage. Ook Ds. de la Plancque trok zich — het was in 1633 — het lot van die ballingen aan, want toen hij vernam van den grooten nood, waarin 4000 verdrevenen uit Bohemen, Moravië en Silezië, die zich aan de grenzen van Polen ophielden, verkeerden wendde hij zich tot den magistraat zijner stad met het verzoek om deze zwervelingen, die vroeger reeds onderstand van de stad hadden ontvangen, nogmaals te hulp te komen. En de stedelijke regeering voldeed aan het verzoek van den warm-voelenden herder harer kudde, en zonderde wederom een bedrag voor die arme ballingen af.

Opnieuw kreeg onze de la Plancque een beroep en wel naar Haarlem in November 1633. Had hij in de twee jaren, die vooraf gingen, een beroep afgeslagen naar de twee aanzienlijkste gemeenten des lands, het beroep naar Haarlem nam hij aan. Welke beweegredenen hem, die zich zoo aan de

Kamper gemeente verbonden bleek te gevoelen, noodzaakte tot deze veranderde houding, dit wordt niet vermeld en is ook niet na te gaan. In de laatste dagen van 1633 vertrok hij naar Haarlem en den 1en Januari d.a.v. werd hij aldaar als dienaar des Woords bevestigd. Zijn verblijf te Haarlem is zeer kort geweest ; den 19 September van ditzelfde jaar 1634 (volgens anderen in 1636) is hij overleden, nog maar 45 (of 47) jaar oud.

Zoo heeft Nicolaas de la Plancque dus bijna zijn gansche loopbaan als dienaar des Woords gewijd aan de gemeente van Kampen. Hoezeer hij daar geacht en gezien werd hebben wij reeds gelegenheid gehad op te merken. Dit bleek opnieuw bij zijn vertrek naar Haarlem toen Schepenen en Raad van Kampen hem wegens de goede diensten, die hij bewezen had, begunstigden door hem nog den termijn van zijn traktement, die eerst met Paschen verviel en waarop hij dus geen recht meer had, uit te betalen.

Geschriften heeft hij niet nagelaten.

De la Plancque had één zoon, óók Nicolaas geheeten, die in 1626 te Kampen geboren is en eveneens predikant geworden is. En nu is het eigenaardige, dat deze, nadat hij in Leiden had gestudeerd en de gemeenten van Krommenie en Beverwijk had gediend, in 1657 óók naar Kampen vertrokken is en tot 1665 de kerk heeft gediend, waaraan zijn vader zijn beste krachten had gewijd. En evenals deze werd ook hij en wel in April van laatstgenoemd jaar, naar Amsterdam beroepen. Dit beroep werd door hem aangenomen en den 13 Mei 1665 vertrok hij naar de Hoofdstad. Zeven en dertig jaar lang heeft hij de kerk aldaar gediend en het is merkwaardig, dat hij daar nog twee jaar heeft mogen samenwerken met Ds. Johannes de Mourcourt, den vriend zijns vaders en diens ambtgenoot in Keulen. Den 8 Augustus 1702 is hij te Amsterdam op 76-jarigen leeftijd overleden.

Met een kleindochter van dezen laatste, *Catharina de la Plancque*, die gehuwd was met *Ds. Angelus Jacobus Cuperus*,

die als predikant van Vollenhove daar in 1757 overleed, is het geslacht *de la Plancque* uitgestorven.

Bronnen.

Registers van Charters en Bescheiden in het Oud Archief van Kampen, 8e en 9e deel.

Stukken uit het Oud Archief van Kampen.

Schotel, Kerkelijk Dordrecht 1e deel.

Ypey en *Dermont,* Geschiedenis der Nederl. Herv. Kerk 2e deel.

Kist en *Royaards,* Archief voor Kerkelijke Geschiedenis 10e deel.

Kist en *Royaards,* Nederl. Archief voor Kerkelijke Geschiedenis 8e deel.

KRONIEK.

Zoeklicht-amende. — 't Geval Dehn in Duitschland. — Mogen wij kaarten?

In het *Zoeklicht* van 7 November 1931 erkent J. de H. dat mijn klacht in de Oct. Kroniek over het geven van een valsch beeld van de zienswijze van *Prof. Aalders* verdiend was.

Het is mij aangenaam in deze Kroniek te kunnen mededeelen, wat de Redacteur van het Zoeklicht schrijft:

> „Inderdaad is in genoemde correspondentie het tusschen haakjes staande woord „hyperbool" zeer tot mijn spijt onvermeld gebleven. De volledige weergave geeft zeer zeker een eenigszins anderen kijk op de bedoeling van Prof. Aalders".

En verder, na breed citaat van hetgeen ik in die Kroniek schreef:

> „Als S. te H. dus naar aanleiding van dit laatste zeide: „In No. 37 11e Jrg. 12 Juni '31 van de Reformatie zegt Prof. A. dat Jer. 33 : 14—26 niet tot den tekst behoort!" " werd daardoor nu juist niet een volledig beeld gegeven.
>
> Het zij verre van ons door weglating of toevoeging het schrijven van anderen in een verkeerd daglicht te stellen; daarom geef ik de gemaakte opmerkingen aan de lezers door.
>
> En hoewel door deze toelichting de bezwaren tegen de artikelen van Prof. Aalders niet volkomen zijn weggenomen, moeten wij uit eerlijkheidsgronden toch ons leedwezen te kennen geven, daar allicht door de onvolledige weergave van een en ander de lezers tot verkeerde gevolgtrekkingen konden komen."

Geloovigen rekenen het slaan van hun broeders tot weldadigheid. J. de H. bewijst dit ; niemand had het anders van hem verwacht. Dat in dit *amende honorable* nog eenige aarzeling naar voren treedt, zooals blijkt uit de woorden „een *eenigszins* andere kijk" en „de bezwaren zijn nog *niet volkomen* weggenomen", zij onzen broeder gaarne kwijtgescholden.

Het is menschelijk om in geknielde houding nog één been te strekken. Maar we verwachten — vooral ook omdat het *Zoeklicht* zoo afkeerig is van discussie — dat de Redactie ten minste voortaan de citaten controleert, wanneer zij het woord verleent aan haar talrijke correspondenten, die nog al eens tegen de Gereformeerde kerken blijken bezwaard te zijn.

Meer dan ooit is er een goede verstandhouding noodig tusschen de belijders van den eenigen Naam onder den hemel tot zaligheid gegeven.

Het heeft er zelfs in onze dagen nog zoo dikwijls den schijn van dat men de ploeg laat rusten om muizen te vangen.

Er kan een tijd zijn dat het gewenscht is elkaar als vriend de feilen te toonen ; op elkander moeten we — dat is Christenplicht — acht blijven nemen.

Maar wanneer de Filistijnen in dichte gelederen naderen doen Juda en Efraïm verstandig wanneer ze dezen gemeenschappelijk op den schouder vliegen.

Wanneer ik de Kroniek over November schrijf, behoef ik wezenlijk niet naar aanwijzingen te zoeken, dat dit Filistijnsche gevaar al nader komt.

Als sterk voorbeeld noemen we het geval *Dehn,* waar in Duitsche kerkelijke bladen zooveel over te doen is geweest.

Op gezag van een tweetal dames werd *Dr. Dehn* theologisch professor te Halle beschuldigd te hebben gezegd, dat men het offer van de gevallenen in den oorlog nog niet vergelijken kan met het offer van Jezus Christus.

Dat is een uitspraak, die ongetwijfeld elk schriftgeloovige niet aarzelen zal te onderschrijven.

Maar wat doen Duitsche studenten ?

,Op het onbewezen vermoeden reeds dat hij een dergelijk

standpunt had durven innemen, hebben de studenten hem onwaardig verklaard om aan de universiteit te doceeren".

Ze doen dit op een manier, waarvan een te Halle verschijnend kerkelijk blad *Mut und Kraft* schreef :

> „Wer das hemmungslose Austoben des rein Naturhaften am 3. und 4. November in oder vor der Universität erlebt hat, das sich in wilden Schreien und Rufen („Dehn verrecke !") Luft machte, der hat sich irgendwie in seiner Menschenwürde angetastet gefühlt. Ich weisz von einer Reihe von Studenten, die van der Universität zurückgekehrt einfach keines Wortes mehr fähig waren......
>
> Es musz ein eigenartiges Bild gewesen sein : die um das Katheder Dehns eng sich scharenden Theologiestudenten in dem von lärmenden Studenten besetzten Auditorium, in dem vom bis auf die Strasze hin vernehmliche Geschrei erfüllten Haufen. *So wird die erste homiletische Vorlesung des neuen Theologieprofessors gehalten, der in dieser Situation spricht über die evangelische Kirche als Kirche des Wortes.*

Het stuk, blijkbaar door een Halleschen hoogleeraar geredigeerd eindigt met de vraag die niet alleen voor Duitschland van belang is :

> „Stehen wir für die Zukunft vielleicht in Zeiten, in denen es wieder gefährlich ist, nach *allen* Seiten hin gefährlich, vor Gott und von Christus her um die Beantwortung der uns heute tief bewegenden Fragen zu ringen ? Diese ernsten Gedanken können einem hier wohl zu schaffen machen ?"

Dat is een terreur der hedendaagsche academische jeugd. Een georganiseerde opstandigheid, een aan den meest onstuimige gehoorzamende onstuimigheid waarmee wij ook in eigen land ernstig dienen rekening te houden.

In onze Hollandsche steden ontmoeten we af en toe zulke jonge menschen ook ; disciplinair en stram loopen ze naar de

plaats hunner bijeenkomsten, groepen van twaalf tot twintig jongelui, wit linnen pak, leeren gordel, de broek in de hooge rijgschoenen ; militaire stap doet denken aan de ouderwetsche patrouilles......

Ge komt ze uit de kerk tegen, op den Vredeszondag, en ze bevestigen je in de overtuiging dat we over de ontwapening — juist om der wille van den vrede niet al te enthousiast moeten prediken — àls we er tenminste over preeken.

Ik weiger om met dit „vuur" van gestudeerde of niet-gestudeerde jeugd te lachen. „Wehe wenn es losgelassen, durch die volkbelebten Gassen wälzt der ungeheure Brand".

Is onze Gereformeerde studentenwereld zich bewust van haar taak ?

Ik twijfel er niet aan.

Het *feu sacré* uit de dagen van onze jeugd, toen we ons als studenten en onderwijzers en J. V.-ers, rondom het kleine groepje voormannen schaarden is gelukkig nog niet gebluscht bij de jongeren, die nu op de oude banken zitten, waarin nog onze initialen staan gekrast.

Het is maar gelukkig. Want zoo ooit dan is thans het geloof in Gods leiding noodig om in de toekomst niet te wanhopen ; grondige kennis om het geloof te verdedigen ; een hechte societas om voor de Gereformeerde belijdenis als studenten op te komen en straks in het leven te kunnen pal stáán.

Maar dan moeten de ploegers niet aan 't muizen vangen slaan !

Geen vliegen verschalken wanneer de Theems in brand staat.

Ik heb me verbaasd over een pleidooi voor het „Koninklijke" spel, het Bridge in een Geref. Studentenblad.

En nog wel in denzelfden tijd, dat in onderscheiden naburige landen het hoogste woord in de politiek gesproken wordt door studenten, voor wie de staatsorde en de landswetten een quantité negligeable schijnen te zijn, een ook voor ons land dreigend gevaar !

Het Jongelingsblad had een citaat over het kaartspel dat het een poort der hel zou zijn, maar *Libertas ex Veritate* betoogt, dat het Jongelingsblad niet ter zake kundig is.

> „Pokeren" e. d. „berusten zuiver op toeval...... We geven gaarne toe, dat deze spelen uit den booze zijn en dat ze door de Calvinistische jeugd en ouderdom gemeden moeten worden. Maar daarnaast komen toch kaartspelen voor, waarbij het toeval in 't geheel geen rol speelt. Ik bedoel b.v. het Koninklijke kaartspel, dat op 't oogenblik bezig is de wereld te veroveren, het „bridge". Het is een rustig spel dat geheel zonder vloeken kan verloopen".

En de verrassende mededeeling volgt:

> Voor den Geref. student is dit vraagstuk wellicht minder moeilijk. Er wordt onder hen stug „gebridged" misschien wel eens *te stug*. Hoe het onder de Geref. jongelieden is, weet ik niet. Het zou heel denkbaar zijn, dat er dolende zielen zijn, die hunkeren naar een Geref. bridgepartner......"

Ik hoop het niet. N.l. dat er veel studenten zijn, die — ziedaar ook reeds de hartstocht! — *te* stug of zelfs maar stug — kaartspelen.

Ik meen zelfs te weten, dat het inderdaad niet zoo is.

Wanneer ik mij hierin vergiste, zou het mij spijten.

Heeft *The Robber*, die onder dezen teekenenden naam het artikel schreef nooit eens onder zijn „robbertje" gedacht, dat het vooral in onzen tijd zoo hoogst gewenscht is, dat onze voormannen het contact met het eenvoudige christenvolk niet verliezen?

En dat eenvoudige christenvolk — ik kan het hem verzekeren — voelt voor dit onderscheid tusschen pokeren en bridgen hoogenaamd niets!

Waarom niet? Dit beredeneeren ze allicht niet met hun verstand.

't Kan best zijn, dat het bridge een goed kaartspel is;

maar er is nu eenmaal in 't hart van de duizenden en tienduizenden christenen een ingewortelden afkeer van alles wat ook maar naar kaarten ruikt.

En onze bridgende studenten mogen zich wel eens afvragen of ze ook de kans loopen dat die ingewortelde afkeer zich op den duur niet zal kunnen richten tegen de Gereformeerde academische jeugd, die zich stug, te stug geeft aan een spel, dat ik (men vergunne me hier dit persoonlijke getuigenis) in al de 45 jaar dat ik bewust in die kringen verkeer, nog nooit in één enkel deftig of eenvoudig, steil of rekkelijk, burger- of boerengezin van Gereformeerden naam heb zien spelen.

Spreekt daarbij de rede? Pas op voor die rede quand-même! *Pascal* heeft gezegd: „Het hart voelt God, de rede niet"; welnu daar kan ook de oorzaak van dien kaarten-afkeer wel eens liggen.

't Is ook naar 't getuigenis van The Robber zelf een rok, die met het vleesch besmet is. En ik geloof stellig dat een eenvoudige Gereformeerde broeder „aanvoelt", wat de hertog van *Roanuez* eenmaal uitgesproken heeft: „De redenen komen later bij me op, maar allereerst bevalt of mishaagt mij iets zonder dat ik de reden er van ken, en 't mishaagt me toch om de reden, die ik eerst later ontdek.

Maar ik geloof niet, dat het tegenstond om de redenen die men later vindt, maar dat men die redenen vindt, omdat het tegenstaat."

Weten onze Gereformeerde studenten, dat er ook een christelijke *adat* bestaat? Meestal meer naar 't hart gevormd dan vrucht van rede? Doch heeft het hart, al is het wat zwak in het vinden van redenen, zijn eigen rechter niet?

Laten wij het hart van ons volk niet willen overbuigen naar een misschien geoorloofd spel met kaarten, die volgens The Robber zelf, tot zoo gevaarlijke en hartstochtelijke spelen aanleiding kunnen geven.

Z. v. D.

RECENSIEN.

Tekst en Uitleg. Praktische Bijbelverklaring, door *Prof. Böhl* en *Prof. van Veldhuizen*. I. Het Oude Testament.

Dr. A. Troelstra, Ezechiël, Eerste deel.

Groningen. J. B. Wolters.

De schrijver van dit deeltje van Tekst en Uitleg is een van de medewerkers aan die Bijbelverklaring, welke ons principieel het meest nabij staat. Dit is hieruit duidelijk, dat hij er telkens nadruk op legt, dat Ezechiëls profetieën vrucht van reëele Goddelijke inwerking zijn (bldz. 16, 17, 72, 76 enz.) En ook in andere opzichten, b.v. de beoordeeling van Ezechiël's psychische gesteldheid (bldz. 11, 12), en de positie ingenomen ten aanzien van de Pentateuchale wetgeving (bldz. 13), meenen wij den invloed van des auteurs principieele houding te mogen onderkennen, al geven we grif toe dat ook principieel geheel anders georiënteerden tot eene gelijksoortige opinie op deze punten zouden kunnen komen.

Tekstbehandeling, vertaling en verklaring zijn over het geheel gunstig te beoordeelen. Het spreekt vanzelf dat er punten zijn, waarover wij anders denken dan de bewerker. Ook neemt onze gunstige beoordeeling niet weg, dat wij hier en daar de behandeling niet geheel bevredigend achten. Als een voorbeeld van een en ander willen we noemen de symbolische handeling van hfdst. 4. Dr. Troelstra keert ten deele terug tot de opvatting dat de symbolische handelingen niet in de werkelijkheid zijn ten uitvoer gelegd, maar als visionair zijn te beschouwen. Als argumenten daarvoor noemt hij 1o. dat in 4 : 1 geen aanhef staat, en daarom het hier gebodene eenvoudig als voortzetting van het in 3 : 22 begonnen visioen moet worden beschouwd ; 2o. dat wel het Goddelijke bevel wordt medegedeeld, maar niet de uitvoering. Deze argumenten lijken mij niet steekhoudend. Wat het eerste betreft, al is er geen aanhef in den trant van „En de Heere zeide tot mij"

of iets dergelijks, het is toch volkomen duidelijk dat in 4 : 1 iets geheel anders wordt beschreven dan in 3 : 22 v.v. En wat het tweede aangaat, als we lezen dat een Goddelijk bevel tot den profeet komt door dit of dat te doen, mag zonder twijfel worden aangenomen dat de profeet daaraan gevolg heeft gegeven ; en of er dit nu ook met even zooveele woorden bij staat of niet maakt toch voor het wezen der zaak geen verschil. Vgl. 37 : 15 v.v., waar zeker aan reëele uitvoering te denken is (om vs 18 en 20), en toch niets daarvan wordt vermeld. Onbevredigend lijkt mij hier ook de behandeling van het moeilijke vraagstuk der 390 (LXX 190) en 40 dagen. Voor de 390 dagen neemt hij aan dat zij de jaren van de zonde der 10 stammen aanduiden, en rekent dan die jaren van af de splitsing van het rijk tot aan het jaar 587 voor Chr. : 393 jaar, waarvan er echter drie afgaan die nog tot de regeering van Rehabeam behooren. Doch het oordeel over het Tienstammenrijk is reeds in 722 gekomen, en men kan toch moeilijk al de jaren na Samaria's verovering ook nog bij de zonde-jaren van Israël rekenen. Bij Juda gevoelt hij dat hij met de 40 jaren heelemaal niet uitkomt : het kan toch niet worden aangenomen dat Juda slechts 40 jaren gedwaald heeft ? Daarom zegt hij hier dat de schrijver alleen aan den straftijd heeft gedacht, maar dit geeft eene incongruentie waarvoor geen verklaring wordt gegeven.

Het spreekt vanzelf, dat het niet aangaat in eene recensie alle punten op te sommen, waarin men van den auteur afwijkt, of zijne uiteenzetting onbevredigend vindt. En we zullen het daarom bij dit enkele voorbeeld laten. Wat we te gemakkelijker kunnen doen, omdat ook dit verschil van inzicht en deze kritiek aan onze waardeering voor het werk als geheel niets te kort doet.

G. CH. AALDERS.

Dr. J. Geelkerken. **Levensraadsel en levenshouding** (het boek Prediker).
Bosch en Keuning, Baarn, 1931.

Een boek, dat naar het getuigenis van den auteur geen

wetenschappelijke pretentie voert ; het is ontstaan uit voordrachten en preeken, en geeft eene populaire bespreking van het boek Prediker. Dr. G. schrijft in een frisschen trant en heeft een goeden stijl ; aan theologen, die uiteraard van allerlei kennis hebben te nemen, kan dit boek dan ook ter lezing veelszins worden aanbevolen. Iets anders is het, of men het ook in handen zou wenschen van minder theologisch ontwikkelde lezers, voor wie het toch blijkbaar allereerst bestemd is. Ik voor mij kan die vraag niet bevestigend beantwoorden, daar ik meen, dat het allerminst als een veilige gids kan worden beschouwd. Om dit oordeel te motiveeren, wijs ik op een drietal uitspraken.

1o. Aangaande 7 : 15—22 („spanning") oordeelt Dr. G., (bl. 105), dat de auteur komt tot het „voor ons geheel onbegrijpelijke besluit, dat men noch in de deugd, de gerechtigheid, de braafheid, noch in de ondeugd, de ongerechtigheid, de slechtheid overdrijven moet ; dat men zich voor uitersten moet wachten ; en dat echte, godvruchtige levenswijsheid het juiste midden houdt". En later (bl. 107) : „Rechtvaardig zijn en handelen — doch niet meer dan wenschelijk is. Zondigen — doch alleen, wanneer dit onvermijdelijk lijkt". Wel oordeelt Dr. G., dat de Prediker dezen raad geeft niet omdat hij een liefhebber is van schipperen en plooien, maar omdat hij eigenlijk geen uitweg weet (bl. 108). Maar daarom blijft het toch evengoed „een onbevredigend woord", „een gevaarlijke raad", een „bedenkelijk advies" (bl. 109).

De verklaring voor dit alles wordt gezocht in het feit, dat we hier nog in het Oude Testament zijn. „De volle zon schijnt hier nog niet. Er zijn zelfs vele nevelen voor haar licht" (bl. 109). Bij dit volle licht leert de Christen van harte aller zonde vijand te zijn en lust tot alle gerechtigheid te hebben (bl. 110).

Later (bl. 118) zegt Dr. G., dat de Prediker „in allen ernst, maar ook ten eenenmale in strijd met de *volle* — ook het Nieuwe Testament omvattende — Schriftopenbaring" den raad geeft om niet al te rechtvaardig en niet al te goddeloos

te zijn, maar tusschen die twee het juiste midden te houden.

2o. Aangaande Pred. 7 : 23—29 („de vrouw") zegt Dr. G., dat de Prediker het nog bonter maakt door zijne uitspraak over de vrouw. En — zoo zegt hij — de auteur maakt het niet beter, „ook al voegt hij als eene stichtelijke pleister op de wonde eraan toe : deze algemeene verdorvenheid, zoowel van mannen als van vrouwen, ligt niet aan den Schepper, want Hij heeft den mensch recht gemaakt, maar aan den mensch zelf".

Verschillende verklaringen, die des Predikers uitspraak aangaande de vrouw in beperkten zin opvatten, worden door Dr. G. afgewezen. Zijne conclusie is (bl. 118) : „Wanneer men de Schrift niet wil verwringen, is hier niets anders te lezen dan het absolute oordeel van den Prediker over de vrouw, de vrouw als zoodanig, de vrouw in het algemeen : het ergste kwaad, bitterder dan de dood, een net, een kluister".

Dr. G. stelt ons nu verder (bl. 118) voor de keus : òf „ge aanvaardt deze woorden over de vrouw absoluut, zooals ze er staan" — maar dan komt ge in onvermijdelijk conflict, niet alleen met de werkelijkheid, maar ook met hetgeen de Schrift zelve elders zoo geheel anders van de vrouw zegt ; „òf : ge aanvaardt het oordeel van den Prediker niet, maar dan deugt ook een Schriftbeschouwing niet, welke iedere uitspraak des Bijbels houdt voor absoluut geldend, zonder te rekenen met het voortschrijden der openbaring tot het volle licht in Christus toe".

Vervolgens wordt dan ook hier weer betoogd, dat het oordeel des Predikers in verband staat met de beschouwingen van zijn tijd ; en daarna gewezen op „de volle openbaring, die met de nieuwe bedeeling kwam". Zoo eindigt Dr. G. dan met een vermaning aan „vrouwen en meisjes, die in Christus, die door Christus bevrijd zijn van dit hardvochtige en onrechtvaardige oordeel" — waarmede natuurlijk het oordeel van den Prediker wordt bedoeld.

3o. Aangaande Pred. 12 : 8—14 („gericht") wordt op bl. 217 gezegd :

„En als maatstaf van levenshouding alleen maar de dreunende dreiging : vrees voor God en houd zijn gebod!
Meer weet de Prediker niet te zeggen ; zijn boek is nu uit.
Maar dit is eenvoudig verschrikkelijk!"

Evenzoo op bl. 218 : „Neen, het woord waarmede de Prediker zijn boek besluit, waarin hij den inhoud van zijn boek samenvat, is alleen maar verschrikkelijk".

Iets later heet het dan : „Wat de Prediker niet wist mogen *wij* weten. Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, zoo misleiden wij onszelf en de waarheid is in ons niet ; maar indien iemand gezondigd heeft, wij hebben een Voorspraak bij den Vader, Jezus Christus, den Rechtvaardige en Hij is een verzoening voor onze zonden (1 Joh. 1 : 8 v.v.)".

Dat in dit alles zich trekken van eene Schriftbeschouwing openbaren, is op zichzelf duidelijk ; en dat de auteur zich dit ook bewust is, blijkt uit de geciteerde plaats, waar hij het over eene niet deugende Schriftbeschouwing heeft.

Ook is m. i. niet aan twijfel onderhevig, dat genoemde uitspraken in openlijken strijd zijn met de Gereformeerde Schriftbeschouwing, en met de Gereformeerde belijdenis : „Alle deze boeken ontvangen wij voor heilig en kanoniek, om ons geloof daarnaar te reguleeren, daarop te gronden en daarmede te bevestigen. En wij gelooven zonder eenige twijfeling al wat daarin begrepen is" (Ned. Geloofsbel. art. 5).

Ik zou me hier, daar ik slechts eene recensie schrijf, tot de critiek kunnen beperken, maar wil toch, om allen verkeerden schijn te mijden, er ook even iets van zeggen, wat m. i. uit dit standpunt voortvloeit ten opzichte van de opvatting der betrokken Schriftuurplaatsen.

Allereerst zeker dit, dat de Schrift eene eenheid is. en dat daarom naar de bedoeling van den Heiligen Geest, die de eigenlijke Auteur der Schrift is, niet op de eene plaats kan worden geleerd wat met het geheel in strijd is. maar veeleer de afzonderlijke uitspraken in verband met het geheel moeten worden verstaan. Ik weet niet, of Dr. G. zou willen tegenwerpen : „maar ik spreek hier ook niet over den Goddelijken,

maar over den menschelijken auteur". Indien wel, dan zou m. i. geantwoord moeten worden, dat dit van Gereformeerd standpunt dan ook juist verkeerd is, daar het tenslotte op de bedoeling van den Goddelijken Auteur aankomt. Natuurlijk behoeft men daar niet altijd afzonderlijk op te wijzen ; maar wie zou meenen, tusschen de bedoeling van den Goddelijken en den menschelijken auteur eene tegenstelling te moeten en te mogen constateeren, die zou den menschelijken auteur moeten loslaten, om zich aan den Goddelijken auteur te houden. Natuurlijk ben ik verder van meening. dat tusschen beider bedoeling geen wezenlijke tegenspraak kan bestaan.

Meent iemand nu, dit op de onderhavige plaatsen niet te kunnen aantoonen dan is er m. i. op Gereformeerd standpunt slechts één weg, nl. dat hij de beperktheid van eigen inzicht bekent. en wacht op meer licht. (Is iemand van oordeel, dat er voor zulk wachten geen plaats meer is, dan moet hij aan zichzelf en aan anderen bekennen, dat hij de Gereformeerde Schriftbeschouwing niet houdbaar acht).

Overigens ben ik in het geheel niet overtuigd, dat de betrokken plaatsen aan de Gereformeerde Schriftbeschouwing zulke moeilijke vragen voorleggen als ze naar Dr. G.'s verklaring zouden doen. Ik meen veeleer, dat ze ongetwijfeld eene andere beteekenis moeten hebben, niet alleen omdat ik in de Schrift geen dwaling kan erkennen, maar ook uit objectief historisch-exegetisch oogpunt. M. a. w. ook al behoorde het boek Prediker bv. tot de apocriefe boeken, die wij — in overeenstemming met art. VI der Confessie — met denzelfden critischen blik beschouwen als Dr G. het boek Prediker hier doet, dan zou ik toch geen oogenblik gelooven, dat deze oude Israelietische wijze zou hebben bedoeld wat Dr. G. hem toeschrijft

Zoo ben ik van oordeel, dat de uitspraken van het juiste midden en die aangaande de vrouw niet bedoeld zijn in dien volstrekt-letterlijken zin, waarin Dr. G. ze verstaat. Wat speciaal de eerste aangaat (7 : 15—22) meen ik, dat de onmiddellijk voorafgaande en de straks weer volgende onbe-

perkte aanbeveling der wijsheid (vs. 11 ; vs. 19) reeds toont, dat de Prediker hier onmogelijk den raad kan geven, tusschen de wijsheid en de dwaasheid het juiste midden te kiezen ; en datzelfde geldt dan ook van het juiste midden tusschen deugd en ondeugd. Trouwens, wat hij vraagt, is „God te vreezen", vs. 18, zonder eenige beperking ; wat evenzeer met heel die slappe moraal, die Dr. G. hem toeschrijft, in strijd is. Daarom is m. i. zeer zeker aan te nemen, dat de Prediker met zijne waarschuwing op een bepaald soort van overdreven, en dus *zoogenaamde* „rechtvaardigheid" en „wijsheid" het oog heeft, die hij in zijn dagen bij sommigen opmerkte ; en in verband met de uitspraak van vs. 15 zal dit dan wel zijn, dat men meent, de rechtvaardigheid en de wijsheid zóó hoog te kunnen opvoeren, dat men zich van een gelukkig leven verzekert. De vreeze Gods. waarop vs. 18 wijst, bewaart voor dien waan. Op soortgelijke wijze is m. i. ook het „wees niet al te slecht" in praegnanten zin te verstaan. Men zal bij deze dingen ook rekening moeten houden met de omstandigheid, dat de wijsheidsleeraars gaarne op eenigszins pikante, raadselachtige, soms paradoxale wijze spreken, waarbij ze niet altijd aan de preciese letter willen zijn gebonden, maar spreken „als tot verstandigen".

Ik kan dit hier niet verder uitwerken. Slechts dit nog : bij het slot van het boek is de oplossing natuurlijk weer in eene andere richting te zoeken. Hier ligt de fout van Dr. G. m. i. in het *argumentum e silentio*. Al gewaagt de Prediker hier enkel van het gericht en niet van de genade, die van het gericht bevrijdt, dit is geen bewijs, dat hij van die genade niet weet. Heel Israels leven stond op den bodem van het genadeverbond ; zou dit alles aan den Prediker totaal voorbijgegaan zijn ? M. i. ligt de oplossing hier in de omstandigheid, dat de chokma zich beweegt in een eigen kring van onderwerpen ; daaraan wijdt ze al haar aandacht, zonder daarom de realiteit van wat daarbuiten staat, te ontkennen. Soortgelijken regel heeft men bv. ook op de profeten, op de wet, enz. toe te passen ; anders zou men tot de vreemdste conclusies komen.

Maar genoeg hiervan. Hoe men over de verklaring van mij of van anderen (men zie ook den ouden Delitzsch, die toch waarlijk niet „steil-Gereformeerd" was) ook moge denken, zeker is wel, dat wie meent, de woorden van den Prediker te mogen verklaren en critiseeren op de wijze als Dr. G. het in bovenstaande uitspraken doet, het volstrekte gezag der Schrift, zooals onze belijdenis dat uitspreekt, daarin loslaat.

Hiermede is natuurlijk niet gezegd, dat Dr. G. reeds toont, tot klaarheid te zijn gekomen aangaande eigen Schriftbeschouwing. Veeleer ontvangt men den indruk, dat, hoe radicaal en vrijmoedig Dr. G. ook is in zijne critiek op den Prediker, hij op het stuk der algemeene Schriftbeschouwing uiterst vaag blijft.

Dit komt reeds uit in de omschrijving van de Schriftbeschouwing, die hij afkeurt. Hij zegt: „maar dan deugt ook eene Schriftbeschouwing niet, welke iedere uitspraak des Bijbels houdt voor absoluut geldend, zonder te rekenen met het voortschrijden der openbaring tot het volle licht in Christus toe".

Die woorden kunnen zoo worden verstaan, dat iedere Gereformeerde ze onderschrijft.

De uitspraken bv. aangaande het onrein karakter van sommige dieren hadden alleen maar geldigheid voor de schaduwachtige bedeeling van het Oude Verbond.

In de bovengenoemde beweringen van Dr. G. gaat het echter niet over *deze* vraag, maar over eene andere, nl. of het met het gezag der Schrift overeen te brengen is, eene uitspraak van een Bijbelschrijver te beschouwen als „een gevaarlijken raad", als „ten eenemale in strijd met de *volle* Schriftopenbaring", als een „hardvochtig en onrechtvaardig oordeel", of als „eenvoudig verschrikkelijk".

Dit houdt toch in, dat de Schrift is een boek met tegenstrijdige leeringen, dat ons in sommige gedeelten verkeerde, onware, en onrechtvaardige uitspraken biedt.

Nu treft het ons verder, dat wanneer Dr. G. hiervan eene eenigszins algemeene beschrijving geeft, deze weer even on-

voldoende is als zijne beschrijving van de Schriftbeschouwing, die hij afwijst. „De volle zon schijnt hier nog niet. Er zijn zelfs vele nevelen voor haar licht", zoo heet het op bl. 9 naar aanleiding van den „gevaarlijken raad" van den Prediker. De zon schijnt er dus wel, maar gebrekkig. Is dat echter waar? Is de „gevaarlijke raad", tusschen deugd en ondeugd het midden te houden, gebrekkig zonlicht? Dan is die raad in den grond der zaak goed. Natuurlijk is dit Dr. G.'s bedoeling niet. Maar daarom deugt zijn beeld ook niet. Dat beeld is nog ontleend aan de Gereformeerde beschouwing, volgens welke we in heel de Schrift Goddelijke openbaring voor ons hebben, maar met verschillenden graad van duidelijkheid. Maar dit beeld past niet meer bij zijne hier voorgedragen beschouwing, volgens welke er in de Schrift ook gedeelten (althans één boek) voorkomt, waarin onwaarheid wordt geleerd.

Daarom roept dit geschrift om eene aanvulling. Om eene duidelijke uiteenzetting van Dr. G.'s Schriftbeschouwing. M. i. zijn wij, die als verklaarders of predikers der Schrift optreden, zulk eene rekenschap verschuldigd aan degenen, die naar ons luisteren. Opdat zij weten, waarheen wij hen leiden.

RIDDERBOS.

Dr. A. van Deursen, **Der Heilbringer,** eine Ethnologische Studie über den Heilbringer bei den Nord-Amerikanischen Indianen.

Groningen, den Haag, Batavia, J. B. Wolters U. M. N.V.

Eerlijk gezegd, valt het me niet gemakkelijk iets over dit volk te schrijven. Want ik moet dadelijk beginnen met te erkennen, dat het grootste deel van het werk van Dr. van Deursen ligt op een gebied, waarop ik geheel onbekend ben en dus zeker tot oordeelen niet bevoegd. Wanneer ik toch aan het verzoek der Redactie om iets over dit boek te schrijven, voldoe, dan is dat omdat ik gaarne op de beteekenis van deze studie in het algemeen wil wijzen.

Dr. van Deursen schrijft over den „heilbrenger". Hij deelt ons mede, dat de naam heilbrenger in de wetenschap is ingevoerd door den Duitschen historicus Kurt Breysig, die er onder verstond een gestalte in de overlevering, van wiens optreden als mensch of als half mensch half dier men vertelt, wien men reeds tijdens zijn leven op aarde bovenmenschelijke krachten toeschrijft en die meestal na haar verdwijning overgaat in de gestalte van een geest met buitengewone krachten.

Later blijkt, dat Dr. van Deursen deze definitie, waarvan hij als werkhypothese uitgaat, niet geheel voor zijn rekening neemt. Voor mij komt het er op 't oogenblik op aan, dat ieder Christen, die gelooft, dat Jezus Christus is de Middelaar Gods en der menschen, bij de definitie van den heilbrenger zich herinnert, wat de Schrift van Christus zegt. En het belang van deze studie zie ik dan ook — in dit opzicht — daar liggen, dat practisch wordt nagegaan, in hoeverre bij cultuurlooze volken leeft de gedachte aan en het verlangen naar een middelaar tusschen God en mensch, en daarmede in hoeverre het geloof aan de noodzakelijkheid en de komst van een verlosser algemeen menschelijk kan worden genoemd.

Voor zoover ik me herinner, wordt deze gedachte door Dr. van Deursen alleen aan het slot van zijn boek, op bl. 376 vlg. met zooveel woorden uitgesproken. Hij bepaalt zich tot een onderzoek van de feiten en eindigt met een beeld van den heilbrenger te teekenen, dat op die feiten rust. Maar wie het eerste en het laatste deel van der Heilbringer leest, kan zich moeilijk aan den indruk ontworstelen, dat de schrijver, die zich tot het ethnologische bepaalt, niet slechts het godsdiensthistorische, maar ook het theologische voortdurend voor den geest had. In hoeverre het aanbeveling kan verdienen, dat de ethnoloog ook op de bovengenoemde zaken breeder was ingegaan, laat ik onbesproken. Ik bepaal we thans tot de uitspraak, dat deze studie ook voor theologen van belang is.

Gaat Dr. van Deursen uit van de begripsbepaling van Breysig, hij deelt mede, dat daarop door verschillende andere geleerden kritiek is geoefend. En hij komt dan tot een voor-

loopige definitie, waarmede hij de sagen der volken gaat onderzoeken. De schrijver voelt zelf goed, dat hier een methodische moeilijkheid schuilt. Men kan de definitie pas geven nadat men het materiaal onderzocht heeft, doch men kan het materiaal niet onderzoeken als men niet eerst eenig idee heeft, van wat men wil nagaan. Daar is moeilijk aan te ontkomen, wanneer men handelt over een onderwerp, dat al eerder behandeld is.

De methode volgens welke gearbeid wordt is dan deze, dat eerst de feiten worden verzameld, dan het materiaal wordt beoordeeld, vervolgens de gevonden feiten worden gegroepeerd en eindelijk een hypothese wordt opgesteld.

Dr. van Deursen onderzoekt dan de mythologie van een groot aantal Indianenstammen, omdat uit vroeger onderzoek wel gebleken is, dat bij deze primitieve volken veel leeft over den heilbrenger. Verreweg het grootste deel van het werk is aan dit onderzoek gewijd. Stam na stam wordt besproken en zoo nauwkeurig, als de ten dienste staande berichten van zendelingen enz. het toelaten, wordt nagegaan, of een bepaalde stam een heilbrenger kent en hoe hij zich dien voorstelt. Dit breede onderzoek maakt het mogelijk tabellen op te stellen, waarin overzichtelijk wordt aangegeven, hoe een bepaalde stam zijn heilbrenger noemt, wat zijn eigenlijke werk is, in welke gedaante hij optreedt, of een God boven hem staat, of hij alleen optreedt of met een broeder, of er nog andere aan den eersten ondergeschikte heilbrengers zijn, of de heilbrenger ook trickster is (d.w.z., zich met grappen en onreine dingen ophoudt en zelf door anderen bedrogen wordt, vgl. bl. 40), of de heilbrenger wederkomen zal. Nadat de tabellen zijn behandeld en toegelicht en oudere en nieuwere pogingen tot verklaring van den heilbrenger zijn besproken, komt schr. tot zijn eigen opvatting, waarop we boven reeds zinspeelden. De laatste § gaat n.l. na, in hoeverre de idee van den heilbrenger aan openbaring te danken kan zijn. Dr. van Deursen komt tot de slotsom dat er in de idee van den heilbrenger inderdaad eenige elementen voorkomen, waarin

we een zwakke afschaduwing van hoogere gedachten kunnen vinden. Dat is een zeer voorzichtige conclusie.

Dr. van Deursen heeft voor zijn boek zeer veel arbeid moeten verrichten. Dat bewijst alleen reeds de litteratuurlijst, die klein gedrukt niet minder dan 14 bladzijden beslaat. Wij moeten herhalen dat we niet in staat zijn te beoordeelen, of de schrijver de mythen der Indianen juist heeft verstaan en verwerkt. Maar wij hebben eerbied voor dit boek en herhalen ook, dat het naar ons inzicht voor de theologie van veel belang is.

F. W. GROSHEIDE.

Het Nieuwe Testament. Nieuwe Vertaling, derde herziene druk.
's Gravenhage, J. N. Voorhoeve, 1931.

In het jaar 1877 verscheen bij H. C. Voorhoeve J.zn te 's Gravenhage : De Boeken genaamd Het Nieuwe Testament. Nieuwe vertaling. In het uitvoerig voorbericht van die uitgave lezen we : De grieksche tekst, die tot grondslag diende van deze Vertaling, is bezorgd door J. N. Darby, wiens vertaling van den geheelen Bijbel in het Duitsch, en van het Nieuwe Testament in het Fransch en Engelsch door bevoegde beoordeelaars als voortreffelijk geroemd worden, en die reeds zulk een autoriteit bezitten, dat zij op meer dan ééne Universiteit bij het onderzoek der Schrift worden gebruikt. Hij heeft tot het vaststellen van dezen griekschen tekst niet alleen gebruik gemaakt van de verschillende uitgaven der bovengenoemde geleerden (n.l. Mill, Wetstein, Griesbach, Birsch, Bentley, Matthiä, Scholz en Lachmann, Tischendorf e.a.), maar ook zelf alle manuscripten, voorzoover die in druk verschenen zijn, benevens de aanhalingen in de Kerkvaders, vergeleken, en, voorzooveel noodig, ook de syrische en oudlatijnsche vertalingen onderzocht."

Verder in het voorbericht worden dan eenige dingen meegedeeld, waarin deze vertaling zich van de Statenvertaling

onderscheidt. Daaronder komen dingen voor, die iedereen zal billijken of waartegen hij geen bezwaar zal hebben. Maar er zijn ook dingen waartegen we wel bezwaar zullen hebben. Zoo b.v. de ecclesia, alhoewel door gemeente vertaald, eigenlijk overal vergadering is. Dan dat baptizein eis door doopen tot is vertaald. Er zijn ook dingen, waarin de in 1877 verschenen overzetting haar tijd vooruit was. B.v. doordat de tekst pericoopsgewijze is gedrukt en niet elk vers op een nieuwen regel begint.

Vergelijkt men de vertaling zelf, dan ziet men, dat ze zich over 't algemeen nauw bij de Statenvertaling aansluit. Er zijn veranderingen, die zeker verbeteringen zijn. Er zijn ook plaatsen, waar meer ingrijpen wenschelijk was geweest. Enkele ook, waar ik de verandering geen verbetering kan vinden. Deze vertaling is vooral gebruikt in de kringen, waar men Darby in groote eere houdt. In 1917 was een nieuwe druk noodig. Bij die uitgave is de vertaling grondig herzien. Ze is toèn wat taal en stijl betreft meer op de hoogte van den tijd gebracht. De tekst van Nestle is ten grondslag gelegd, zij het al dat die niet overal gevolgd is. Kortom er is heel wat verbeterd. Maar onveranderd bleven enkele dingen, waarin de vertaling haar oorsprong verraadt.

Nu was een derde druk noodig. We hebben haar niet geheel met den tweeden kunnen vergelijken. Maar we hebben den indruk, dat er weinig of niets is veranderd.

Zoo moet ons oordeel over deze vertaling luiden, dat ze op tàl van plaatsen boven de Statenvertaling de voorkeur verdient. Maar dat er ook nog al wat plaatsen zijn, die wij anders zouden willen vertalen. Daar er op dit oogenblik geen volledige vertaling van het Nieuwe Testament bestaat, die op de hoogte van den tijd is en niet van bepaald vrijzinnige zijde komt, kan het zijn nut hebben de thans besproken vertaling naast de Statenvertaling te leggen, wanneer men een tekst niet begrijpt of eens een andere overzetting ter verklaring lezen wil.

Bijzonder valt de uitvoering van dit Nieuwe Testament te

roemen. Wij ontvingen een exemplaar op dun papier, in slap leeren band met overslagen. Een keurig stukje bindwerk. Er bestaan echter ook eenvoudiger uitgaven.

F. W. GROSHEIDE.

Dr P. H. Ritter Jr, **De Donkere Poort.** Twee deelen.
's Gravenhage. D. A. Daamen's U. M.

„Een boek, behelzende tal van Persoonlijke Herinneringen van vooraanstaande Mannen, Stemmingsbeelden, Indrukken, Beschouwingen, Belangrijke en Onbelangrijke Gebeurtenissen, Verhalen en Anecdoten over Nederland in de jaren 1914—1918".

Zoo luidt de ondertitel van dit boek, ongewoon lang, maar toch niet lang genoeg om den rijken inhoud te kenschetsen. En ook niet duidelijk genoeg. Wat dit laatste aangaat, ge zoudt denken, dat dit boek gelijkenis vertoont met een museum, waarin het verzamelde materiaal gesorteerd en geordend voor u wordt uitgestald, zoodat ge maar te kiezen hebt, waaraan wèl en waaraan niet ge uwe aandacht wilt geven. Doch zoo is het allerminst. Dr Ritter heeft dat materiaal als met een tooverstaf aangeraakt, en zoo is het geworden tot een eenheid : een spannende beschrijving van de spannende jaren der mobilisatie.

Over de verschillende sociale verschijnselen, die zich tijdens de mobilisatie hebben voorgedaan, zijn vele technische en wetenschappelijke geschriften en documenten gepubliceerd. Maar een boek als dit hadden we nog niet. En nu het voor ons ligt zijn we Dr Ritter dankbaar, niet alleen dat hij ons de beschrijving gaf van den mobilisatie-tijd zelf, met zijn angsten en zorgen en nooden, met zijn openbaring van de macht beide der liefde en der zonde, maar vooral dat hij aan die beschrijving den vorm wist te geven van een vlot geschiedverhaal, echt populair en fijn litérair tegelijk.

Is dit boek van beteekenis voor het opgroeiende geslacht, om belangstelling te wekken voor de historie die nog maar

zoo kort achter ons ligt, de ouderen onder ons zullen er evenzeer door worden geboeid, wijl het in hun herinnering terugroept wat in de jaren 1914-18 hier te lande werd doorgemaakt.

Dr Ritter toont zich in dit boek de verteller, niet de kroniekschrijver. Maar dan de verteller, aan wiens aandacht niets ontgaat ; die behalve feiten en gebeurtenissen, ook meer of minder belangrijke voorvallen aan uw oog laat voorbijgaan, zelfs schijnbare bijzaken naar voren brengt, omdat de vermelding ervan noodig was om de geestesgesteldheid des volks in die dagen te leeren kennen. Daarom temeer verwondert het ons, dat geen enkel woord werd gewijd aan wat destijds gedaan is voor de behartiging der geestelijke belangen onzer gemobiliseerden : militairen-tehuizen, veldprediking enz. De reden kàn niet zijn, dat geestelijke nooden, zooals wij die zien, voor dezen auteur een „quantité negligeable" zouden wezen. Men behoeft slechts het ontroerend-schoone hoofdstuk „In het Bedehuis" (blz. 62—64) te lezen, om van het tegendeel overtuigd te worden [1]).

De typografische uitvoering van dit werk is prachtig. Royaal formaat, glanzend papier, sprekende letter. En wat 'n overvloed van illustraties. Men behoeft de beide kloeke deelen maar te doorbladeren om reeds een levendigen indruk te krijgen van den tijd, er in beschreven.

Er zijn boeken, die ge wel eens kunt leenen, omdat ge ze toch niet meer dan éénmaal leest. Maar dit is een boek om in bezit te hebben ; een boek voor de huiskamer ; een boek, dat ook na herhaalde lectuur zijn waarde behoudt.

C. LINDEBOOM.

---

[1]) In *De Kritische Reis* (Uitg. Mij. Holland, Amsterdam, 1928,) blz. 193, zegt Dr Ritter naar aanleiding van een der boeken van Mevrouw Van Hoogstraten-Schoch : „Wij staan eerder aanvaardend dan verwerpend tegenover de levensgedachte, die zij belijdt".

Op weg naar Sion. Bijbelsch Dag- en Gedenkboek door *Dr. J. H. Gunning J.H.zn.* Derde Druk.
Baarn. Konings Uitgeverij. 1931.

'k Kan me begrijpen, dat, nu de tweede druk van dit Dagboek al jaren was uitverkocht, velen hebben verlangd naar den derden. Op uitnemende wijze worden de dagteksten verklaard en met veel warmte toegepast op het Christelijk geloofsleven. Sommige dingen zouden wij wat anders zeggen, maar toch is er ook voor dit Dagboek in onzen kring een plaats. Het is goed de lezing van Knap of Fernhout eens af te wisselen met dit dagboek. Velerlei gaven — één Geest. Er komen in dit werk haast geen drukfouten voor, een leelijke is echter op 4 November : Doch Mozes, Aäron en Hur klimmen op de hoogte des *hemels,* in plaats van : op de hoogte des *heuvels.* De letter is goed, de uitgave voornaam.

T. HOEKSTRA.

Nel van der Vlis. **Fré's meisjesjaren.**
Kampen, Kok 1931.

Een goed meisjes-boek, onderhoudend geschreven, zóó dat de lezer het leven van Fré en haar clubje werkelijk meeleeft.

RIDDERBOS.

Opdat zij licht zien door *Dr. J. Waterink.* Tweede Druk.
Wageningen. N.V. Gebr. Zomer en Keunings Uitgeversmaatschappij.

Van dit in dit tijdschrift gunstig gerecenseerde boek is thans de tweede druk verschenen. Moge het vele koopers en lezers vinden !

T. HOEKSTRA.

Kerstboodschap van den Bond van Evangelisatie-Commissiën der Geref. kerken : „Assen en Omstreken." Eindredacteur : *Ds B. A. Bos* te Assen.

Dit is een goede Kerstboodschap voor hen, die het voorwerp zijn der evangelisatie. Onderscheiden mannen met verschillende talenten hebben mooie stukjes geschreven. God geve, dat ze vrucht op dezen arbeid zien ! Indien ik één opmerking zou mogen maken, dan zou het deze zijn, dat m. i. nog meer afgedaald moet worden tot het niveau waarop de lezer zich bevindt en dat zijn geestelijke nood nog klaarder voor zijn bewustzijn moet komen te staan. Ik zeg niet dat dit niet gebeurd is, maar het kan m. i. nòg beter geschieden.

T. HOEKSTRA.

De Internationale Zendings-raad, zijn doel en zijn taak door *E. van Boetzelaer van Dubbeldam-van der Hoop van Slochteren.*
Zeist, Zendingsstudieraad. 1931.

Een op sympathieke wijze geschreven boekje ter aanbeveling van den internationalen zendingsraad. De bezwaren, die de Gereformeerde kerken tegen dezen zendingsraad hebben, worden niet besproken.

T. HOEKSTRA.

Ambtsagenda voor predikanten 1932. Tweede Jaargang. Bewerkt door *B. Hagenaar* en *A. J. Wormgoor.*
Meppel. B. ten Brink en M. Stenvert en Zoon.

De predikanten Hagenaar en Wormgoor hebben een verdienstelijk werk gedaan met het samenstellen van deze agenda, die veel beter is dan de vorige, en naar het mij voorkomt inderdaad een aanwinst is voor de dienaren des Woords. De op geel papier gedrukte advertentie tusschen pag. 118 en 119 hoort in een boek van deze kwaliteit niet thuis.

T. HOEKSTRA.

Het Woord Gods in de prediking. Een beoordeeling van Barths Woord-theologie door *Dr. T. Hoekstra.*
Uitgave van J. H. Kok N.V. te Kampen. 1931.

Zeer actueel was de met gloed voorgedragen Oratie, welke prof. Hoekstra hield bij de overdracht van het Rectoraat van de Theologische School. Deze Rede maakte slechts een deel uit van het bovengenoemde boek. Wie het genoegen hadden de rectorale rede te hooren zullen er zich over verheugen, dat ze zoo spoedig reeds het geheel voor zich zien.

In onderscheidene kringen, die confessioneel op ongeveer hetzelfde standpunt staan, wordt over Barth c.s. verschillend geoordeeld. Ds Noordmans en Dr Duhm hebben voor Barth grooten lof. Het „Algemeen weekblad voor Christendom en Cultuur" en prof. Siegfried betreuren zijn optreden. Bij de buitenlandsche Geref. theologen zien we hetzelfde verschijnsel. Hoever loopen Dr Kolfhaus en Prof. de Wet uiteen. De Schrijver houdt het midden tusschen beide oordeelen. Het is de verdienste van Barth, dat hij tegen het subjectivisme in de theologie sinds Schleiermacher zoo krachtig opkomt — maar in zijn objectieve Woordtheologie is hem de kracht der consequentie ontgaan. Uitnemend is 't, dat Barth vooropstelt : dat theologie in der waarheid moet zijn theologie — niettemin zijn er ernstige bezwaren tegen deze Woordtheologie in te brengen. Hoekstra bepaalt zich tot die van methodologischen aard n.l. zijn rationalisme en zijn dialectische methode. Zoo is het pad geeffend voor de behandeling van het onderwerp Barths beschouwing over het Woord Gods, voorzoover ze samenhangt met de ambtelijke bediening des Woords in het midden der gemeente. Schrijvend over het Woord Gods in de prediking, komt allereerst aan de orde : Het Woord Gods onderstelt de kenbaarheid Gods. Zuiver worden hier de lijnen getrokken tusschen de onbegrijpelijkheid en de kenbaarheid Gods. In dit betoog treedt naast de theologische de wijs-

geerige kennis naar voren. Overtuigend wordt aangetoond, dat Barth de onbegrijpelijkheid en de kenbaarheid Gods niet voldoende onderscheidt en zoo feitelijk de mogelijkheid der prediking opheft. Immers alleen op grond van deze kenbaarheid kan de prediker van God spreken. Ware God onkenbaar, zoo bleef hij stom. In de tweede plaats moet bedacht, dat het Woord Gods ons medegedeeld wordt door openbaring en door ons aangenomen wordt in het geloof. Terecht zegt Barth, dat het bestaansrecht van een theologia naturalis stricto sensu niet kan worden toegegeven. Wij hebben niet alleen de algemeene waar ook en vooral de bijzondere openbaring Gods noodig. En niet slechts voor de Theologie maar voor alle wetenschappen (wat haar diepste beginselen aangaat) is de H. Schrift onmisbaar. Nu is echter een bloot verstandelijke aanneming van de Openbaring onvoldoende. Ze moet door het geloof toegeëigend worden. Toch gaat het niet aan in den zin van Barth het geloof een „Wagnis" te noemen. Ten derde moet voor ons vaststaan, dat het Woord Gods gecodificeerd is in de Heilige Schrift. Ook op dit punt dwaalt Barth. Immers beweert hij, dat de kerk den kanon van het openbaringsgetuigenis wel praktisch en voorloopig, maar niet principieel en definitief voor gesloten kan verklaren. De mogelijkheid der uitbreiding van den kanon moet toegegeven. Dit gaat zelfs prof. Haitjema te ver. Van de Geref. beschouwing der Heilige Schrift verwijdert Barth hier zich ver. Na dit drietal belangrijke hoofdstukken, volgt het vierde en laatste: Het Woord Gods wordt door den dienaar des Woords in de prediking in Christus' naam verkondigd. Helaas laat Barth de dienaar des Woords niet optreden in den naam van den Koning der kerk maar namens de kerk. Voor de argumenten van prof. H. moet deze bewering op de vlucht slaan. We prediken in 's Heeren Naam. En dan volgt een bijzonder mooie uiteenzetting. Hoe beheerscht de Schrijver zijn geheele onderwerp maar toch inzonderheid het terrein der prediking. De homileet laat hier uit het Woord licht stralen, dat dankbaar zal worden aanvaard.

Zeer hoop ik, dat dit boekje door vele theologen binnen en buiten onzen kring zal worden bestudeerd. Het getuigt van bekendheid met de literatuur, van helder wetenschappelijk inzicht en van bedachtzaamheid in de beoordeeling. De behandelde vragen leven in de hoofden en de harten. Hier wordt het antwoord gegeven, voorzoover het den theoloog vergund is.

Mijn geachte collega vergunne me deze éène opmerking, dat prof. Haitjema (gelukkig) niet consequent is als hij van geen uitbreiding van den kanon weten wil (blz. 39/40) en hij toch de stelling poneert, dat „de Schrift-inspiratie duurt, als telkens nieuwe, goddelijke mogelijkheid, zoolang als de tegenwoordige bedeeling der kerk duurt" (blz. 49). Het was wel een heel gelukkige gedachte van den Rector der School op het jongste boek van prof. Haitjema deze beoordeeling van Barths Woordtheologie te laten volgen. Ze vinde in breeden kring de waardeering, welke ze zoozeer verdient.

HONIG.